

ДЕРЖАВА НА РИНКУ СТРАХУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Олена
Альшанова,
здобувач кафедри
страхування
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ

Питання про роль держави в економічних процесах знаходиться в центрі уваги наукових досліджень протягом багатьох століть. Спектр думок стосовно цієї проблеми варіюється: від визнання доцільності повної лібералізації економічних відносин та мінімального втручання держави до обґрунтування необхідності жорсткого контролю та регулювання економіки. Криза 2008-2009 р. ще раз підкреслила складність та неоднозначність ролі держави – з одного боку все частіше знаходить підтвердження думка про те, що надія на певні ринкові сили, які оптимізуватимуть економічні процеси, не завжди виправдана, з іншого – посилення держави чи не завжди призводить до зменшення економічних свобод, погіршення умов підприємництва, корупції і т.п.

Втім, вказана проблема, на наш погляд, більш актуальна для розвинених економік, тоді як в Україні більш значущим та важливим є питання про форми та методи, за допомогою яких держава може оптимізувати свій вплив на окремі сектори економіки. Це стосується і ринку агостраховання – за два десятиліття економічних реформ з цілого ряду причин так і не вдалося вибудувати чітку та взаємовигідну систему відносин між страховиками та представниками аграрного сектору. Існуючий ринок агостраховання характеризується спорадичністю, відсутністю системних кроків з боку головних учасників, інституційною незавершеністю.

Зазначимо, що окремі вітчизняні науковці розглядають напрямки вирішення питань, пов'язаних із розвитком страхових відносин на аграрному ринку. Проте, в роботах В. Базилевича, В. Бігдаша, Є. Бридун, Н. Брязгуна, О. Гаманкової, О. Залетова, О. Заруби, С. Навроцького, О. Ничипорука, С. Осадця, Р. Пікуса, Р. Шинкаренка, інших авторів, часто містяться абсолютно протилежні рекомендації щодо розвитку агостраховання, не завжди акцентується увага на ролі держави, що і визначає доцільність та актуальність досліджень у вказаному напрямкові.

Насамперед, охарактеризуємо сучасний стан страхування агропромислового сектору в Україні (рис. 1):

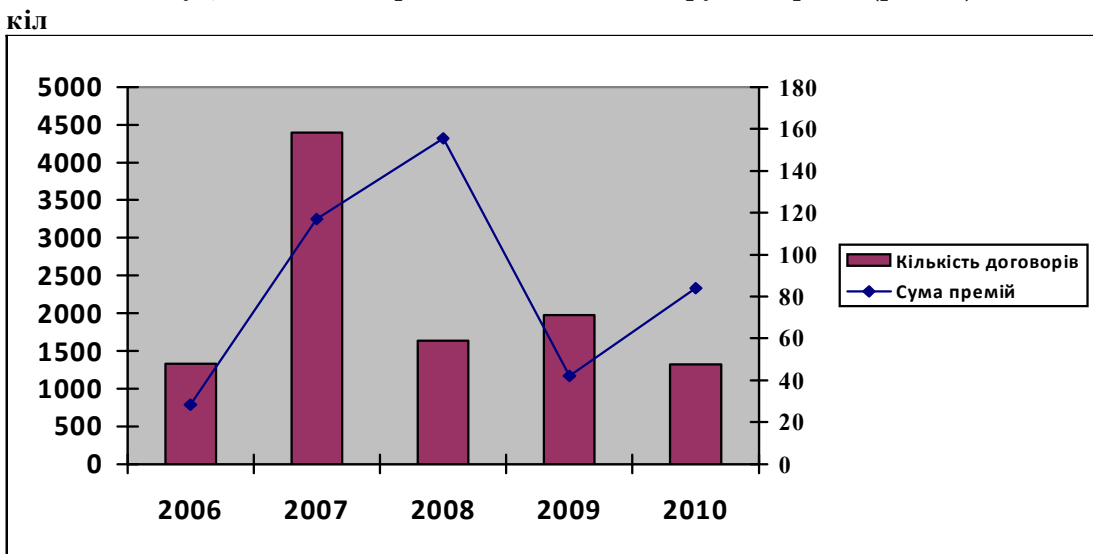

Рис. 1. Окремі характеристики ринку агостраховання в Україні у 2006-2010 рр.
Джерело: складено автором за [1]

Насамперед, привертає увагу високий рівень волатильності ринку агрострахування в Україні. Після пікового зростання у 2007 році, протягом наступних 2008-2010 рр. відбулося значне зниження як кількості укладених договорів, так і суми страхових премій, з невеликим зростанням у 2009 році. На наш погляд, подібні тенденції явно свідчать про незрілість ринку агропромислового страхування, його фрагментарність, необхідність радикальних інституційних змін.

Зазначимо, що хоча страховими послугами користується незначна кількість сільгоспвиробників, важливо акцентувати увагу на питаннях впливу страхування на результати аграрного виробництва в Україні. З цієї метою розрахуємо показники попарної кореляції для суми сплачених премій та наступних показників, що характеризують рівень розвитку сільського господарства:

- рентабельність продукції сільського господарства;
- виробництво зернових та зернобобових культур;
- виробництво м'яса;
- виробництво яєць.

Розрахункові значення кореляції за період 2006-2010 рр. наведені на наступному Рис. 2:

На наш погляд, дані Рис. 2 явно засвідчують невисоку роль страхування у сучасному агропромисловому секторі України. Зокрема, тільки показник кореляції «страхові премії – рента-

бельність сільськогосподарського виробництва» перевищує значення $+0,4$, для окремих галузей – як тваринництва, так і рослинництва, кореляція не перевищує вказаного значення, а для яєць навіть є від'ємним. Таким чином, можна зробити висновок, що на сучасному етапі страхування не чинить значного впливу на розвиток вітчизняного агропромислового комплексу і, відповідно, держава повинна активізувати свою політику у цій сфері.

Зазначимо, що виходячи із особливостей агрострахування, його розвиток з боку держави можна розглядати як симбіоз двох взаємопов'язаних напрямків: по-перше, розвиток агропромислового комплексу як важливої галузі економіки України; по-друге, розвиток безпосередньо страхового ринку. І саме на своєрідному «перетині» вказаних площин знаходяться можливості для розвитку агрострахування в Україні на сучасному етапі (Рис. 3.).

Виходячи з такого підходу, можна стверджувати, що держава повинна враховувати і особливості сільського господарства як галузі вітчизняної економіки, так і специфіку страхового ринку як сегменту ринку фінансових послуг України.

Зауважимо, що на сучасному етапі державна політика щодо розвитку системи управління ризиками та страхування в сільському господарстві фактично обмежується:

- по-перше, створенням нормативно-правового забезпечення функціону-

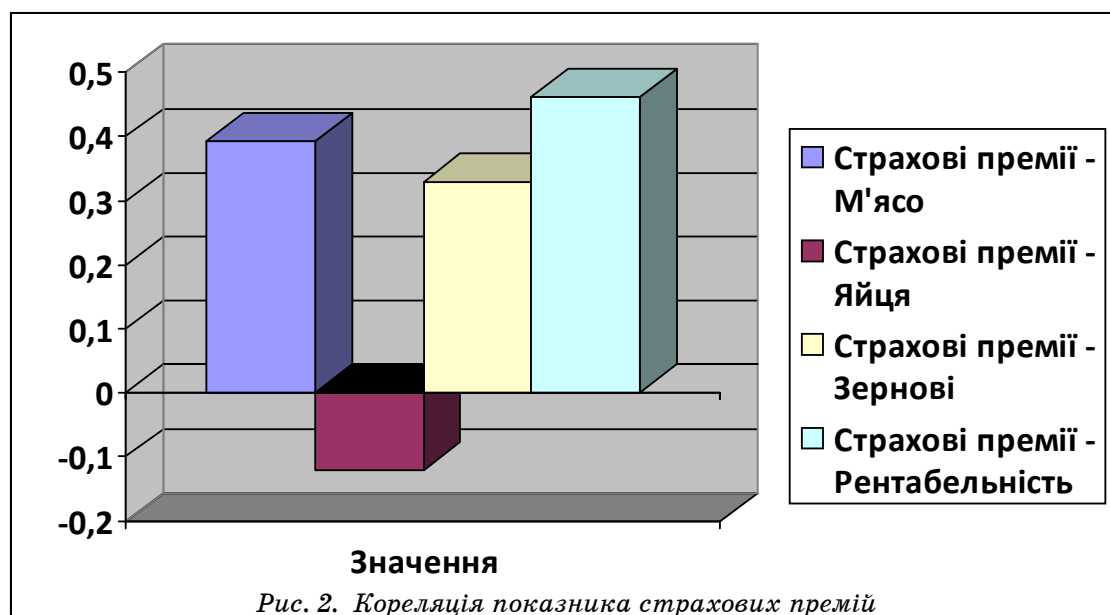

Рис. 2. Кореляція показника страхових премій та окремих показників сільського господарства

Джерело: розраховано автором за [2].

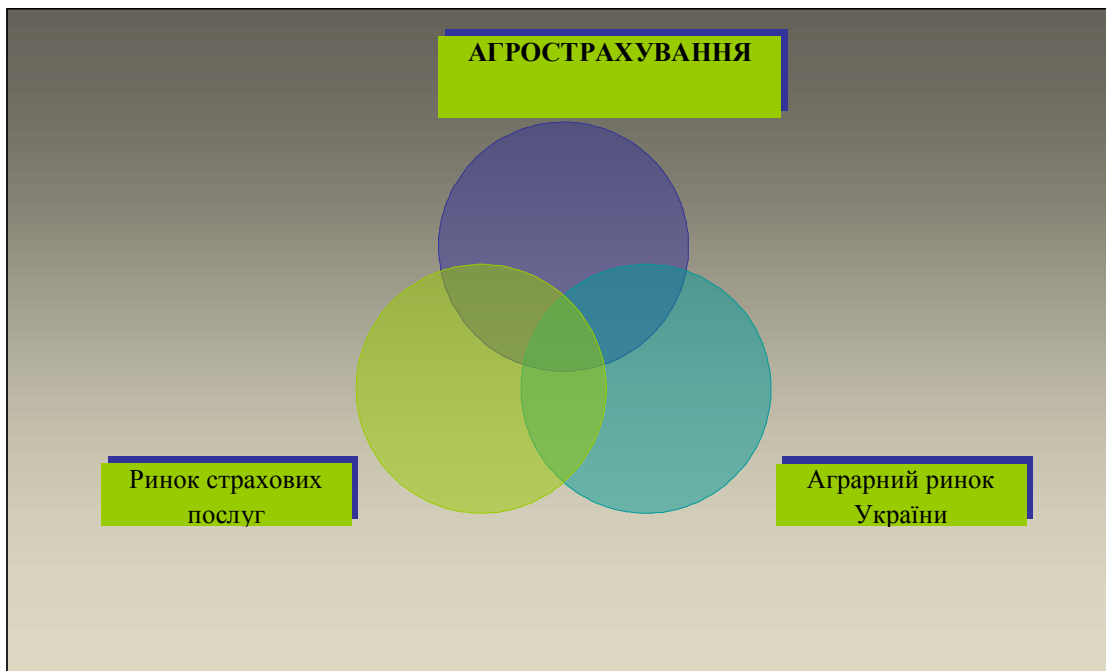

Рис. 3. Складові державного впливу на розвиток агостраховання в Україні
Джерело: розроблено автором

вання страхових компаній на вітчизняному сільськогосподарському ринку;

- по-друге, прийняттям різноманітних програм та концепцій, які, в цілому, містять декларативні норми, та є, скоріше, планами, ніж конкретними механізмами впливу;

- по-третє, спорадичними виплатами із централізованих фондів для сільгоспвиробників, що постраждали внаслідок несприятливих погодних умов в Україні.

Існуюче нормативне забезпечення системи страхування в сільському господарстві виглядає наступним чином (Табл 1.).

Якщо порівнювати наведені у Табл. 1 норми щодо розвитку страхового захисту в сільському господарстві з реальним станом справ у цьому секторі, можна виявити разючу невідповідність задекларованих форм та методів підтримки існуючим заходам з боку держави. Так, на сучасному етапі держава фактично обмежилася «точковою»

Таблиця 1

Нормативно-правове забезпечення агостраховання в Україні

№ з.п.	Нормативно-правовий акт	Положення, що регулюють страхові послуги в агропромисловому комплексі
1	Закон України «Про державну підтримку сільськогосподарського господарства України»	Визначення засад державного регулювання ринку сільськогосподарського страхування, та основ функціонування фонду аграрних страхових субсидій
2	Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року	Підтримка доходів сільськогосподарських виробників шляхом стимулювання розвитку системи страхування, створення необхідної інфраструктури страхового ринку, удосконалення законодавчої і методичної бази з питань його регулювання; Розвиток системи страхування аграрного сектору здійснюється за такими напрямками: ✓ удосконалення законодавчої бази з питань страхування в сільському господарстві; ✓ створення Національного агентства з державної підтримки аграрного страхування; ✓ розроблення та прийняття Програми державної підтримки страхування в аграрному секторі економіки; ✓ сприяння створенню пулів компаній, що займаються страхуванням ризиків в аграрному секторі.

Джерело: складено автором за [3, 5]

підтримкою окремих товаровиробників, що страждають внаслідок природних катаклізмів [6]:

- у 2003 році було виділено 746,0 млн. грн., на здійснення заходів із подолання наслідків стихійного лиха в сільському господарстві та на розвиток аграрного ринку і 30 млн. грн. – на ліквідацію наслідків стихійного лиха у Закарпатській та Івано-Франківській областях;

- у 2004 році – 21,0 млн. грн. на ліквідацію наслідків стихійного лиха минулих років;

- у 2006 році – 35,0 млн. грн. на ліквідацію наслідків стихійного лиха у Закарпатській та Івано-Франківській областях;

- у 2007 році – 24,0 млн. грн. на ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації на території Мелітопольського району;

- у 2008 році – 948,0 млн. грн. на ліквідацію наслідків стихійного лиха, що сталося 23-27 липня 2008 року у Вінницькій, Івано-Франківській, Закарпатській Львівській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

Цілком логічно, що подібна політика держави через свій неоднозначний критикується цілим рядом вітчизняних науковців [7]. На наш погляд, її переваги можна визначити доволі лаконічно – в умовах нерозвиненості страхових послуг для суб'єктів аграрного сектору, вона створює певні компенсаційні механізми, які дають можливість за рахунок централізованих фондів зни-

жувати фінансові втрати від впливу несприятливих природних умов. Окрім того, існує можливість швидкого реагування на стихійні лиха та їх наслідки для сільського господарства окремого регіону.

В той же час, перелік недоліків та неповноцінних компонентів використаного на даний час механізму є значно ширшим:

1. Такі виплати за своєю природою не можна назвати економічним механізмом, який стимулює раціональну поведінку та прийняття оптимальних управлінських рішень, в тому числі, у сфері управління ризиками суб'єктами аграрного ринку.

2. Пряме виділення коштів аграріям з централізованих фондів фактично стримує розвиток альтернативних методів управління ризиками, насамперед, страхування.

3. Існуючий рівень корупції в Україні потенційно може призвести як до неефективних рішень щодо виділення коштів, так і до зловживань в процесі їх використання. Відповідно, значно знижується ефект від використання значних ресурсів.

4. Вибірковий характер впливу – подібним захистом покривається незначне коло територій та сільськогосподарських товаровиробників, тоді як через впровадження страхових послуг ці показники значно зростають, а доступ до страхового захисту потенційно зможуть отримати всі бажаючі.

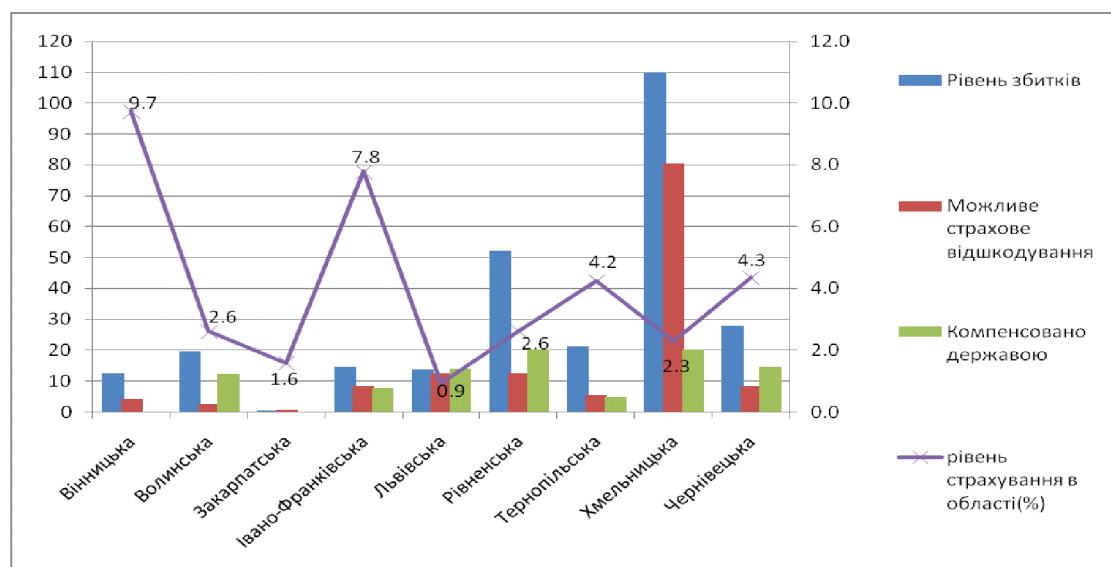

Рис. 4. Рівень збитків та компенсації по областях, що постраждали внаслідок повені в 2008 році, млн. грн. (дані Міністерства аграрної політики України)

5. В абсолютній більшості випадків обсяг виділених коштів не дає можливості покривати всі збитки, надані сільському господарству несприятливими погодними умовами та іншими факторами. Окрім того, створюється система залежності між рівнем державної підтримки та бюджетно-фіскальною політикою держави. Наприклад, у 2005–2008 роках отримання сільгоспвиробниками компенсації для здешевлення вартості фактично сплачених сільгоспвиробниками страхових премій, які включали витрати на страхування у вартість сільськогосподарської продукції було ускладнено. А починаючи з 2009 року таку державну підтримку для сільгоспвиробників взагалі не передбачено [6].

Втім, визнаючи недостатній рівень ефективності державної підтримки агрострахування в Україні, більшість дослідників не виділяють єдиної концепції його розвитку хоча б у короткостроковій перспективі [7, 8], а на рівні проектів нормативних документів допускається можливість реалізації трьох сценаріїв щодо політики держави у процесах активізації страхових послуг на аграрному ринку України [9]:

Якщо аналізувати існуючий стан державної підтримки агрострахування в Україні в контексті виділених на Рис. 5 напрямків, можна, з певними застереженнями, зробити висновок, що в Україні зроблена спроба реалізувати т.з. «активний» сценарій, в якому дер-

жава, насамперед, сприяє формуванню та діяльності необхідної інфраструктури. Проте, як було показано вище, методи його реалізації не є ефективними, а пряма бюджетна підтримка за доволі пасивної політики у сфері безпосередньо розвитку страхових послуг, дає можливість припустити, що фактично ми маємо справу з симбіозом першого та другого сценаріїв.

Таким чином, можна зробити однозначний висновок про неефективність державної політики щодо розвитку страхових послуг в аграрному секторі України, а також, стосовно необхідності активізації ролі держави у цих процесах. Насамперед, доцільно сконцентрувати зусилля на інфраструктурній та інституційній складових страхування в вітчизняному аграрному секторі. Пропозиції стосовно створення певних об'єднань страховиків (у вигляді Пулу, Бюро і т.п.), що надаватимуть відповідні послуги вітчизняним аграріям є слушними тільки за умови, якщо існуватиме взаємна зацікавленість з боку держави, страховиків та сільськогосподарських товаровиробників.

Проте, повністю відмовлятися від прямих компенсаційних виплат аграріям на сучасному етапі не варто – гіпотетично створення ефективної системи страхування сільськогосподарської продукції необхідно розглядати як середньострокову перспективу, що підвищуватиме роль існуючого механізму.

Рис. 5. Можливі напрямки впливу держави на розвиток страхування в аграрному секторі України
Джерело: систематизовано автором

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коротка інформація щодо ринку агрострахування у 2010 році [Електронний ресурс]: Міжнародна фінансова корпорація. – Режим доступу: www.agroins.com.ua.

2. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України [сайт] Держкомстат України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану.

3. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» №1877-4 від 24 червня 2004 року.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи» №1782-6 від 22 грудня 2009 року.

5. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Постанова КМУ №1158 від 19 вересня 2007 року.

6. Політична пропозиція (довідна записка Кабінетові Міністрів щодо реалізації державної політики) щодо розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції.

7. *Ничипорук О.Ю.* Ризики в сільському господарстві: виявлення, оцінка, управління. Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / О.Ю. Ничипорук; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2002. — 20 с.

8. Страхові послуги [Текст]: підручник / М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; кер. авт. кол. й наук. ред. С. С. Осадець і Т. М. Артюх. - К.: КНЕУ, 2007. - 464 с.

9. Концепція розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні.